

HUDUDIIY INVESTITSIIYA FAOLIYATIDA XUSUSIIY KAPITALDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Umaraliyev Sanjar Sultonaliyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22785677>

Qabul qilindi: 9-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 15-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 16-sentabr 2026-yil

Hududlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda investitsiya faoliyatining ko'lami va samaradorligi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, davlat moliyaviy resurslari cheklangan sharoitda hududlarda ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, infratuzilmani rivojlantirish, yangi korxonalarni tashkil etish va mavjud korxonalarni modernizatsiya qilish uchun xususiy kapitalni keng jalb etish zarurati ortib bormoqda. Xususiy kapitalning investitsiya jarayonidagi ishtiroki nafaqat qo'shimcha moliyaviy manba yaratadi, balki investorlarning bozor talablarini hisobga olishi, resurslardan oqilona foydalanishi, zamonaviy texnologiyalarni joriy etishi va boshqaruv samaradorligini oshirishi bilan ham ahamiyatlidir. Shu bois hududiy investitsiya faoliyatida xususiy kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirish masalasi investitsiya siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Xususiy kapitalning hududlarga yo'naltirilishi investorlar uchun yaratilgan iqtisodiy, institutsional va infratuzilmaviy sharoitlarga bevosita bog'liq. Investor qaror qabul qilish jarayonida hududning bozor salohiyati, ishlab chiqarish resurslari, mehnat kuchi, transport va energetika infratuzilmasi, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati, huquqiy kafolatlar hamda biznes yuritish xarajatlarini hisobga oladi. Mazkur omillarning birortasidagi jiddiy cheklov investitsiya loyihasining kutilayotgan rentabelligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun xususiy kapitalni jalb etish siyosati faqat investorlarga turli imtiyozlar berish bilan cheklanmasdan, hududda barqaror va oldindan prognoz qilinadigan biznes muhitini shakllantirishga yo'naltirilishi zarur.

Hududlar o'rtasida iqtisodiy salohiyat, infratuzilma va bozor imkoniyatlarining turlicha ekanligi xususiy kapitalning hududiy taqsimotida ham sezilarli tafovutlarni yuzaga keltiradi. Iqtisodiy faolligi yuqori, transport-logistika imkoniyatlari rivojlangan va iste'mol bozori keng hududlar xususiy investorlar uchun nisbatan jozibador bo'ladi. Aksincha, infratuzilmasi yetarli darajada rivojlanmagan, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari cheklangan yoki investitsiyaviy xatarlari yuqori hududlarda xususiy kapitalni jalb qilish qo'shimcha rag'batlantirish choralarini talab qiladi. Mazkur tafovutlarni hisobga olmasdan barcha hududlar uchun bir xil mexanizmlarni qo'llash xususiy kapitalning samarali taqsimlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Xususiy kapitaldan foydalanish samaradorligini baholashda investitsiya hajmining o'zi yetarli mezon bo'la olmaydi. Investitsiyaning real samarasi uning ishlab chiqarish hajmi, qo'shilgan qiymat, mehnat unumdorligi, yangi ish o'rinlari, eksport tushumi, mahalliy lashtirish darajasi va budget daromadlariga ta'siri orqali namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, xususiy investitsiyalarning innovatsion faoliyatni jadallashtirishi, texnologik yangilanishni ta'minlashi va hududiy kooperatsiya aloqalarini kengaytirishi ham muhim natijalar qatoriga kiradi. Shu sababli xususiy kapital samaradorligini baholashda miqdoriy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda sifat ko'rsatkichlarini ham qamrab oluvchi kompleks yondashuvdan foydalanish maqsadga muvofiq.

Xususiy kapitalni hududiy investitsiya faoliyatiga jalb qilishda davlatning roli ham muhim bo'lib qoladi. Davlat xususiy investor o'rniga investitsiya qarorini qabul qilmasligi, balki xususiy kapital uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirishi lozim. Bunda mulk huquqini himoya qilish, tadbirkorlik faoliyatiga ortiqcha ma'muriy aralashuvni kamaytirish, ruxsat berish jarayonlarini soddalashtirish, investitsiya loyihalariga zarur infratuzilmani yetkazib berish va moliyaviy risklarni kamaytiruvchi mexanizmlarni rivojlantirish ustuvor ahamiyatga ega. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining kengaytirilishi ham infratuzilmaviy va ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarga xususiy kapitalni jalb etish imkoniyatlarini oshiradi.

Moliyaviy bozorlarning rivojlanganligi xususiy investitsiyalarning samaradorligiga bevosita ta'sir etadi. Bank kreditlari bilan bir qatorda korporativ obligatsiyalar, investitsiya fondlari, venchur moliyalashtirish, lizing, faktoring va boshqa moliyaviy instrumentlardan foydalanish imkoniyatining kengayishi investorlarning moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishiga sharoit yaratadi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun garov ta'minoti va uzoq muddatli resurslarning yetishmasligi investitsiya faoliyatining muhim cheklovlaridan biri bo'lishi mumkin. Shu bois kafillik, sug'urta va kredit risklarini taqsimlash mexanizmlarini takomillashtirish xususiy kapitalni hududlarga yo'naltirishni rag'batlantiradi.

Infratuzilmaviy ta'minot ham xususiy kapital samaradorligining muhim shartidir. Elektr energiyasi, gaz, suv, transport, logistika va raqamli aloqa tarmoqlarining barqarorligi investitsiya loyihalarining xarajatlari va daromadliligiga bevosita ta'sir qiladi. Tayyor investitsiya maydonlarini shakllantirish, ishlab chiqarish zonalarini muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlari bilan ta'minlash va logistika infratuzilmasini rivojlantirish xususiy investorlarning boshlang'ich xarajatlarini kamaytirishi mumkin. Natijada investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi va hududning xususiy kapital uchun jozibadorligi oshadi.

Xususiy kapitaldan samarali foydalanishda inson kapitali ham muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalarga asoslangan investitsiya loyihalarining muvaffaqiyati malakali mutaxassislarining mavjudligi va mehnat unumdorligiga bog'liq. Shu sababli hududiy investitsiya siyosatini kasbiy ta'lim, qayta tayyorlash va korxonalar ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlash tizimi bilan uyg'unlashtirish zarur. Bu, bir tomondan, investorlarning malakali ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojini qondirsa, ikkinchi tomondan, hududda barqaror bandlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Bugungi kunda xususiy investorlarning qarorlarida ekologik va ijtimoiy omillarning ahamiyati ham ortib bormoqda. Energiya tejamon texnologiyalar, resurslardan samarali foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish, mehnat sharoitlarini yaxshilash va boshqaruvning shaffofligi uzoq muddatli investitsiya qarorlarining muhim mezonlariga aylanmoqda. Shu sababli hududiy investitsiya siyosatida ESG tamoyillarini hisobga olish xususiy kapitalni barqaror va yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan loyihalarga yo'naltirish imkonini beradi.

Shu jihatdan, hududiy investitsiya faoliyatida xususiy kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirish ko'p omilli va kompleks vazifa hisoblanadi. Uning yechimi xususiy investorlar uchun qulay institutsional muhit yaratish, moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish, infratuzilmaviy cheklovlarni kamaytirish, inson kapitalini rivojlantirish, investitsiyaviy risklarni oqilona taqsimlash va investitsiya loyihalarining natijadorligini baholash mexanizmlarini takomillashtirishni talab etadi. Bunday yondashuv xususiy kapitalning nafaqat hajmini oshirish, balki uning hududiy iqtisodiy rivojlanishga real ta'sirini kuchaytirish uchun zamin yaratadi.

Hududiy investitsiya faoliyatida xususiy kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirish hududlarning iqtisodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish va davlat moliyaviy resurslariga bo'lgan yuklamani kamaytirishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Xususiy kapitalning hududiy iqtisodiyotga kirib kelishi yangi korxonalarni tashkil etish, mavjud ishlab chiqarishlarni modernizatsiya qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy faollikni kuchaytiradi. Biroq xususiy investitsiyalar hajmining ortishi o'z-o'zidan yuqori iqtisodiy samarani anglatmaydi. Muhimi, jalb qilingan kapitalning qanday loyihalarga yo'naltirilishi va uning hududning uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga qanchalik mos kelishidir.

Fikrimizcha, xususiy kapital samaradorligini oshirishning birinchi sharti investorlar uchun barqaror va prognoz qilinadigan biznes muhitini shakllantirishdan iborat. Bunda mulk huquqining ishonchli himoyasi, shartnomaviy munosabatlarning barqarorligi, davlat xizmatlarining shaffofligi, ruxsat berish jarayonlarining soddalashtirilishi va ma'muriy to'siqlarning qisqartirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Investorning loyiha tashabbusidan ishlab chiqarishni kengaytirish bosqichigacha bo'lgan jarayonida institutsional qo'llab-quvvatlashning uzluksizligi ta'minlanishi xususiy kapitalning hududda uzoq muddat qolishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Hududlar o'rtasidagi farqlarni hisobga olgan holda xususiy kapitalni jalb etishning differensial mexanizmlarini joriy etish maqsadga muvofiq. Investitsiyaviy salohiyati yuqori hududlarda yuqori texnologiyali, eksportga yo'naltirilgan va yuqori qo'shilgan qiymatli loyihalarga e'tibor qaratish, infratuzilmaviy imkoniyatlari cheklangan hududlarda esa dastlab asosiy infratuzilmani rivojlantirish va investor xarajatlarining bir qismini kompensatsiya qilish mexanizmlarini qo'llash zarur. Bunday yondashuv xususiy kapitalning faqat iqtisodiy faolligi yuqori hududlarda to'planib qolishining oldini olishga xizmat qiladi.

Xususiy kapital samaradorligini oshirishda moliyalashtirish manbalarini kengaytirish ham muhimdir. Bank kreditlari bilan bir qatorda lizing, obligatsiyalar, investitsiya fondlari, davlat-xususiy sheriklik va boshqa muqobil moliyaviy instrumentlarning hududiy loyihalarga kirib kelishi investitsiya imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznesning uzoq muddatli kapitalga kirishini yengillashtirish uchun kredit kafilligi, investitsiya sug'urtasi va foiz xarajatlarini qisman kompensatsiya qilish mexanizmlaridan foydalanish mumkin. Bunda davlat tomonidan ko'rsatiladigan moliyaviy yordam investitsiya hajmiga emas, balki loyiha iqtisodiy va ijtimoiy natijalariga bog'lanishi maqsadga muvofiq.

Investitsiyalarning real samaradorligini baholash tizimini ham qayta ko'rib chiqish talab etiladi. Xususiy kapitaldan foydalanish natijasini faqat o'zlashtirilgan investitsiya hajmi yoki amalga oshirilgan loyihalar soni bilan o'lchash yetarli emas. Yangi ish o'rinlari, ishlab chiqarish hajmi, qo'shilgan qiymat, eksport, mehnat unumdorligi, mahalliyashtirish, soliq tushumlari va innovatsion faoliyat kabi ko'rsatkichlar samaradorlikning asosiy mezonlariga aylanishi lozim. Shu asosda hududlarda xususiy investitsiyalar samaradorligini muntazam monitoring qilish va natijalarga ko'ra rag'batlantirish choralari qayta ko'rib chiqish mumkin.

Infratuzilmaviy ta'minot masalasiga ham ustuvor ahamiyat berish zarur. Xususiy investor uchun elektr energiyasi, gaz, suv, transport va raqamli aloqa tarmoqlarining mavjudligi hamda barqarorligi loyiha xarajatlarini bevosita belgilaydi. Shu sababli davlat mablag'larini investorlar uchun umumiy qulay sharoit yaratadigan infratuzilma loyihalariga yo'naltirish xususiy kapitalni jalb qilishning bilvosita, ammo samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, tayyor investitsiya maydonlarini yaratish va ularni muhandislik tarmoqlari bilan ta'minlash investorning dastlabki kapital xarajatlarini kamaytiradi.

Hududiy investitsiya faoliyatida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish ham samaradorlikni oshirishning muhim yo'nalishidir. Davlat-xususiy sheriklik orqali transport, energetika, kommunal xizmatlar, logistika va ijtimoiy infratuzilma sohalariga xususiy kapitalni jalb qilish mumkin. Bunda risklarni tomonlar o'rtasida loyiha xususiyatidan kelib chiqib oqilona taqsimlash, shartnoma shartlarining shaffofligi va investor manfaatlarining huquqiy himoyasini ta'minlash alohida ahamiyatga ega.

Shuningdek, hududiy xususiy investitsiyalarda ESG tamoyillarini hisobga olish istiqbolli yo'nalishlardan biridir. Ekologik jihatdan xavfsiz, resurs tejamkor va ijtimoiy mas'uliyatli loyihalarni rag'batlantirish xususiy kapitalning uzoq muddatli samaradorligini oshiradi. Bunday loyihalarni tanlashda ekologik ta'sir, energiya samaradorligi, bandlik, mehnat sharoitlari va boshqaruv shaffofligi kabi mezonlardan foydalanish investitsiya siyosatining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, hududiy investitsiya faoliyatida xususiy kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirish uchun ****qulay biznes muhiti – rivojlangan infratuzilma – diversifikatsiyalangan moliyalashtirish – risklarni taqsimlash – natijadorlik monitoringi**** tamoyillariga asoslangan tizimli mexanizmni shakllantirish lozim. Mazkur mexanizm xususiy

kapitalning miqdoriy o'sishini ta'minlash bilan birga, uning hududiy iqtisodiy o'sish, bandlik, eksport, innovatsiya va qo'shilgan qiymat yaratishdagi hissasini oshirish imkonini beradi. Natijada xususiy investitsiyalar hududlarning investitsion jozibadorligini kuchaytiruvchi omil bo'lish bilan birga, ularning uzoq muddatli va barqaror iqtisodiy rivojlanishining muhim moliyaviy asosiga aylanadi.